

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-107>

УДК 327.5(477)

Авер'янова Н.М.¹, Воропаєва Т.С.²

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

«РОЗУМНА СИЛА» ЯК СТРАТЕГІЯ ДЕКОНФЛІКТИЗАЦІЇ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. Важливим завданням будь-якої країни у сучасному глобалізованому світі є зміцнення її політичних, економічних і культурних позицій, утвердження позитивного іміджу та укріплення авторитету на міжнародній арені. Особливе місце у цих процесах належить «розумній силі» («smart power») як виробленню зовнішньополітичної стратегії держави та визначенню певних дій у конкретних політичних умовах. На сьогодні концепція «розумної сили» не лише теоретично досліджується науковцями та політиками світових країн-лідерів, а й ефективно використовується ними у практиці. «Розумна сила» трактується як здатність комбінувати ресурси «жорсткої» і «м'якої» сил з метою посилення позицій держави на міжнародній арені. Автори статті розглядають стратегію «розумної сили» і особливості її застосування в сучасній Україні. Обґрунтовано важливість стратегії «розумної сили» як основи деконфліктизації та сталого розвитку України в умовах збройного конфлікту на території нашої держави.

Ключові слова: «м'яка сила», «жорстка сила», «розумна сила», Україна, збройний конфлікт.

Averianova Nina, Voropayeva Tetiana

Taras Shevchenko National University of Kyiv

“SMART POWER” AS A STRATEGY FOR DECONFLICTIZATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN STATE

Summary. An important task of any country in the modern globalize world is to strengthen its political, economic and cultural positions, to establish a positive image and strengthen credibility in the international arena. The leadership of the state is increasingly determined by its ability to direct the socio-cultural development of other countries in the direction necessary for itself. A special place in these processes belongs to «smart power» as the development of a foreign policy strategy of the state, as well as the development of certain actions in specific political conditions. Today, the concept of «smart power» is not only theoretically studied by scientists and politicians of world leading countries, but also effectively used by them in practice. «Smart power» is interpreted as the ability to combine the resources of «hard» and «soft» forces in order to strengthen the position of the state in the international arena. The authors of the article consider the strategy of «smart power» and features of its application in modern Ukraine. The importance of the «smart power» strategy as a basis for deconfliction and sustainable development of Ukraine in the context of armed conflict in the territory of our country is substantiated. The end of the armed conflict, the cessation of Russian aggression against Ukraine, includes not only military methods, but also humanitarian ones. It is necessary to form a complex of humanitarian, socio-economic and political-military measures aimed at supporting the national interests of Ukraine. Activities to ensure the integrity of Ukraine should be comprehensive, scientifically based. The Ukrainian authorities need to be flexible in the face of constant change. She must accurately assess forces and resources, and also anticipate possible steps in response to the strategy. It is in the optimal balance of «hard» and «soft» power that the path to success lies. «Smart power» in the state's foreign policy, formed on the combined use of «hard power» and «soft power», gives much better results than relying solely on one of them.

Keywords: «soft power», «hard power», «smart power», Ukraine, armed conflict.

Постановка проблеми. Всі розвинені країни світу намагаються розширити і зміцнити свій зовнішньополітичний вплив на сусідні регіони, міжнародні інституції та в цілому на світову спільноту. Проте у боротьбі за лідерство кожна країна вибирає власні засоби реалізації досягнення мети, це можуть бути як переконання та надання різнопланової допомоги, так і загрози та насильство. Зазначене питання надзвичайно актуальне для України, яка межує з Російською Федерацією, адже остання позиціонує себе великою державою і спрямовує свої зусилля на повернення України в сферу впливу Кремля, застосовуючи різноманітні політичні, економічні,

військові та культурні засоби. Як наслідок, на території нашої держави упродовж шести років триває міждержавний збройний конфлікт неокolonіального типу [1], що спонукає Україну до розробки власної стратегії «розумної сили».

Аналіз наукових публікацій. Концепцію «розумної сили» («smart power») розробляли та досліджували зарубіжні вчені Джозеф Най [20; 21; 22; 23], Сюзанна Носсель [19], Тед Гален Карпентер [13], Вільям Коен [16], Моріс Грінберг [16], Карол Макгіфферт [16], Крістіан Вітон [26], Еван Резнік [25], Сабріна Медейрос [18], Даніель Пінто [18], Алан Чонг [14] та ін. Суттєво розширилось коло дослідників, які вивчають проблеми

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1088-2372>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8388-7169>

«smart power» у Російській Федерації: Віталій Бельський [3], Володимир Олейник [3], Андрій Костирев [6], Олександр Наумов [7], Марк Неймарк [8], Ольга Русакова [9], Дар'я Ковалева [9], Олег Столетов [10], Іван Чихарьов [11] та ін. В Україні, на жаль, концепт «розумної сили» не отримав належного розвитку, хоча в сучасному світі феномен «smart power» та заснована на ньому стратегія політики стали наступним етапом у застосуванні міжнародно-політичних технологій на практиці. Це обумовило мету статті – обґрунтувати необхідність стратегії «розумної сили» як основи деконфліктизації та сталого розвитку України в умовах збройного конфлікту на території нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Поняття «розумної сили» не можна розглядати без розуміння та аналізу «м'якої сили». Термін «м'яка сила» («soft power») у науковий обіг ввів американський політолог Джозеф Най молодший, доктор філософії Гарвардського інституту державного управління імені Джона Ф. Кеннеді. Концепція «soft power» Найа стала відповіддю на низку проблем, які виникли перед США після завершення холодної війни у світі. Найперше, йшлося про збереження США свого іміджу та авторитету як наддержави на міжнародній арені. І хоча, як вважає більшість науковців, різні форми «м'якої сили» спостерігалися ще в давні часи, проте саме в період глобалізації кардинально зросли інформаційні впливи, що дає широкий простір для застосування «soft power». На сьогодні зазначене поняття широко використовується у дискурсах, присвячених питанням зовнішньої політики держави, а «Най залишається не лише першопровідником, але й законодавцем мод у сфері вивчення проблем «м'якої сили»» [12, с. 158–159]. Він дійсно розробляє складну теоретичну концепцію, яка набагато глибша та оригінальніша, ніж інші сучасні дослідження «м'якої сили», що або розвивають, або критикують його ідеї.

«М'яка сила», за Джозефом Наєм, означає здатність країни перекозувати інших робити те, що необхідно цій державі, але без сили та примусу, тобто формувати пріоритети інших так, як вигідно цій країні. Якщо в інших будуть сформовані такі ж світоглядні позиції та культурні цінності, то можна буде легко заручитися їхньою підтримкою для досягнення власних цілей. «М'яка сила» країни опирається на три базисні ресурси: культуру (саме в тих її частинах, які цікаві й привабливі для інших), політичні цінності (якщо вони життєздатні і в середині країни, і поза її межами), зовнішню політику (коли вона легітимна та моральна). Успіх у проектуванні «soft power» досягається за допомогою публічної дипломатії, економічної допомоги, спорту, мистецьких проєктів, медіапродукції, університетів, шкіл, церков та інших інститутів громадянського суспільства. Оскільки «м'яка сила» має обмежені можливості, то досягати конкретних результатів за її допомогою складно та довго в часі, однак «м'яка сила» необхідна для завоювання прихильності опонентів. Важливо те, що, застосовуючи «soft power» у вирішенні певних питань, державі не потрібно йти на поступки, вона просто досягає своєї мети, але м'яко та ненав'язливо. Водночас Най підкреслював, що успішним країнам

при формуванні зовнішньої політики потрібна і «жорстка», і «м'яка» сили [20; 22].

Значення «м'якої сили» у світі, стверджує Джуліо Галларотті, нині суттєво зростає. На його думку, це пов'язано з процесами глобалізації (існує тісна взаємозалежність держав і величезна швидкість передачі інформації); демократизація та поширення ліберальних принципів (вони не лише самі по собі несуть прихильність до «м'яких принципів», а й створюють обмеження у використанні сили); колосальні витрати при застосуванні ядерної зброї; прагнення до стабільності та процвітання сучасних західноєвропейських суспільств; зростання ролі міжнародних організацій [17].

Водночас концепція «м'якої сили» протиставляється загальноприйнятому традиційному сприйняттю – «жорсткій силі» («hard power»), яка отожднюється з військовою міццю та економічною потужністю. «Жорстка сила» включає в себе військові інтервенції, примусову дипломатію (coercive diplomacy), економічні санкції, спирається на збройні сили та економічні засоби, застосовує погрози і зброю. «Жорстка сила», зазначає Най, не завжди буває необхідною та виправданою стратегією, тому при певних обставинах за ради досягнення мети державі потрібно поклястися саме на «м'яку силу», на її здатність впливати на події за допомогою переконання. «Жорстка сила» дає більш швидкі бажані результати, проте ніколи не приносить дивідендів «м'якої сили», а саме, при застосуванні «жорсткої сили» завжди відбувається внутрішній спротив країни-опонента [20; 22].

«Жорстка сила» значно шкодить іміджу держави, якщо вона відверто в агресивно-односторонньому порядку здійснює вторгнення, економічні санкції чи погрози. Водночас така агресивна «жорстка сила» може створювати позитивний імідж зазначеної держави у країн, які мають з цього певні вигоди. «Жорстка сила» може схвально сприйматися іншими країнами й тоді, коли її дії будуть направлені на підтримку миру у світі, захист від геноциду, надання економічної допомоги на сприятливих умовах для країн, що її потребують та ін. Тому державам, щоб досягти максимального впливу на міжнародній арені необхідно шукати «золоту середину» у застосуванні «м'якої» та «жорсткої» сил [20; 22].

Таким чином, у політиці «жорсткої сили» важлива роль належить економічному складнику як засобу тиску на опонентів. У політиці «м'якої сили» створюється економічна система, що пропонує населенню високий рівень доходів, а це стимулює країни, на які направлена «м'яка сила», мати такий же рівень добробуту, що в свою чергу, може сприяти економічному співробітництву між країнами-опонентами. Розвинені держави світу активно застосовують свою економічну могутність, що виявляється у зовнішній торгівлі та закордонних інвестиціях, які визначають рівень розвитку промисловості, аграрного сектору і сфери послуг. Будь-яка держава, застосовуючи «м'яку силу», повинна дбати про свій імідж на міжнародній арені. Країна володіє більш потужним потенціалом «soft power», якщо її культурні цінності та інституції позитивно і з повагою сприймаються у світі, що дає країні змогу створювати вигідні для неї альянси. При цьому не слід вважати «м'яку силу» гуманнішою, але менш впливовою

у порівнянні з «жорсткою силою», яка асоціюється з військовою міццю, а значить має бути більш дієвою. Адже в реальності «м'яка сила» обов'язково містить елементи «жорсткості», які виявляються у нав'язуванні чужих стандартів, і об'єкт впливу досить часто не усвідомлює того, що його вибір – це не повністю вільний вибір.

У подальшому проблеми взаємозв'язку та взаємодоповнення «м'якої» і «жорсткої» сил Джозеф Най представив у концепції «розумної сили» («smart power»), яку розглядав як можливість поєднання «м'якої» і «жорсткої» сил для створення вигіршних стратегій. Хронологічно зазначена концепція в наукових колах почала осмислюватися з 2004 р., з часу публікації роботи Ная «Soft Power: The Means To Success In World Politics» (яка перевидавалася кілька разів, у російськомовному варіанті книжка вийшла під назвою «Гибкая власть. Как добиться успеха в мировой политике»). Фактично одночасно з зазначеною працею з'явилася робота Сюзанни Носсель «Smart Power» [19]. Най підкреслював, що концепція «розумної сили» може бути застосована не лише для США, а й для будь-якої іншої держави. Завдання влади полягає в тому, щоб за певних обставин правильно комбінувати ці дві сили [23]. «Розумна сила» по своїй суті – це «синонім правильної, ефективної політики» [11, с. 93], тому у світі мати вплив і повагу можуть не лише великі країни з потужним військово-промисловим комплексом та сильною економічною базою, а й країни середнього розміру.

«Розумна сила» і військова сила концептуально пов'язані між собою, але «розумна сила» вдається до військової сили лише тоді, коли вимагають цього екстремальні обставини. «Розумна сила» все більше схиляється до дипломатичного стилю та компромісів, до завоювання «сердця і розуму» [14, с. 233].

Нині багато країн світу у своїй політиці намагаються застосовувати «розумну силу». Так, у США концепція «smart power» глибоко вивчається і аналізується на сторінках наукових видань, активно обговорюється на конференціях і семінарах. А за президентства Барака Обами «розумна сила» була покладена в основу зовнішньополітичного курсу США. Хілларі Клінтон, політик і державний секретар США (2009–2013 рр.), виступаючи перед Комітетом сенату з міжнародних відносин у січні 2009 р. підкреслювала: «Ми повинні використовувати те, що називають «розумна сила» – повний набір інструментів, які існують у нашому розпорядженні – дипломатичні, економічні, політичні, правові та культурні, вибираючи потрібний засіб, або їхню комбінацію для кожної конкретної ситуації» [15].

Сучасний Китай, наприклад, широко використовує потенціал «м'якої сили», для цього він розвиває комплекс гуманітарних технологій, поєднуючи кращі світові концепції з власним соціально-культурним досвідом, виділяє значні кошти для підтримання свого іміджу як дружньої держави. На думку китайців, їхня країна висунула велику кількість ідей, що відповідають загальним інтересам народів світу. Водночас, лідери та аналітики Китаю дійшли висновку, що для збереження цілісності держави та ефективної її діяльності необхідно поєднувати «м'яку» і «жорстку» сили, тобто – «розумну силу» [5; 24].

У боротьбі за лідерство Німеччина, яка за економічним потенціалом займає перше місце в Європі, покладається, найперше, на «м'яку» та «розумну» сили. Конкурентоспроможність і суттєвий вплив на міжнародній арені Німеччині забезпечують освіта, наукові досягнення та людський капітал. Політика в області інтернаціоналізації вищої освіти сприяє зростанню потоків висококваліфікованої міграції з інших країн. Найбільше студентів до Німеччини прибуває з Китаю, з країн-членів ЄС – Польщі, Болгарії, Австрії та Франції, а також інших держав – Росії і Туреччини. Важливо, що після закінчення навчання, студентів-іноземців німецькі роботодавці та влада розглядають як перспективні кваліфіковані кадри, тому створюються сприятливі умови для їхньої інтеграції на ринок праці. Така «м'яка сила» у політиці Німеччини значно укріплює її позиції як світового центру вищої освіти та наукових досліджень [4, с. 77–78]. Проте західноєвропейські країни мають помітний недолік у ресурсах «жорсткої» сили, вони, навіть вирішуючи конфлікти, переважно, опираються на дипломатичні засоби [3, с. 179].

Окрім цього, стратегія «розумної сили» розробляється низкою інших країн Європи, Азії та Росії. Наприклад, у Російській Федерації концепція «smart power» покладена в основу розвитку російської культурної дипломатії та реалізації програм міжнародного обміну освітніми послугами [9, с. 18].

Оскільки «smart power» становить теоретичну основу зовнішньополітичної стратегії держави, то для України на часі розробка власного концепту «розумної сили», який дозволить проводити ефективну політику з опорою на національні інтереси. На сьогодні для оптимального функціонування нашої держави, для деконфліктизації і стабілізації життєдіяльності українського соціуму, найперше, необхідне вирішення складної і болючої проблеми – подолання збройного конфлікту на території України та реінтеграції окупованих територій, які і варто розглядати через призму стратегії «розумної сили».

Для цього потрібно, використовуючи ефективні світові практики, посилювати сектор безпеки і оборони України. Зміцнення обороноздатності нашої держави та збільшення бойової потуги її збройних сил необхідно комбінувати з політико-дипломатичними та гуманітарними зусиллями. Подолавши монополію російських ЗМІ у власному інформаційному просторі, Україна отримала шанс для більш активної трансляції своєї «м'якої сили». В умовах інформаційно-психологічної війни Росії проти України серйозна боротьба за «уми й серця» людей стає надзвичайно актуальною. Слід розробити цілий комплекс контрпропагандистських заходів, популяризуючи українську історію та культуру, базові цінності українського народу, поліпшуючи імідж та репутацію України на міжнародній арені тощо.

Нині варто віддавати перевагу політико-дипломатичним шляхам припинення збройного конфлікту в Україні, одночасно посилюючи міжнародні економічні санкції проти Російської Федерації. Українська влада мусить враховувати «закон незворотних змін» і бути готовою до врегулювання міждержавного збройного конфлікту на теренах України в результаті сприятливого збігу обставин, коли може відкритися «вікно можли-

востей» для якісної і відносно швидкої деокупації та реінтеграції Криму й Донбасу (основними ознаками такого «вікна можливостей» є економічне виснаження Росії через поглиблення економічного дисбалансу та посилення міжнародних санкцій; участь Російської Федерації у тривалих збройних конфліктах в інших «гарячих точках» світу; інтенсифікація внутрішніх конфліктів у російській державі; активізація соціальних протестів і міжетнічного напруження; суттєве скорочення військового бюджету Російської Федерації; ослаблення авторитарного режиму Володимира Путіна тощо) [2]. Потрібно поставити на порядок денний питання про співпрацю України з державами на пострадянському просторі, які не поділяють агресивної політики Російської Федерації, вони за певних обставин можуть надати допомогу нашій державі. Співпраця України з НАТО, безпекове партнерство з США, країнами Центральної і Північної Європи є необхідною складовою концепції «розумної сили».

Висновок. Значення «розумної сили» в політиці країн буде зростати, адже у сучасному світі кардинально змінюються цінності, методи та пріоритети впливу. Перевага надається «м'яким» засобам впливу, проте, зрозуміло, що без «жорсткої» сили не може бути і «м'якої», яка підтримує, але не заміняє традиційну силу – військову та економічну. «Розумна сила» у зовнішній політиці держави, сформована на комбінованому

застосуванні «жорсткої» та «м'якої» сил, дає багато кращі результати у порівнянні з тим, якщо покладатися виключно на одну з них.

Україна повинна застосувати стратегію «розумної сили», щоб ефективно протистояти тиску колишнього імперського центру і зберегти свою незалежність, за допомогою поєднання наявних «жорстких» і «м'яких» ресурсів. Керівництво нашої держави має зрозуміти, що особливістю сучасного періоду розвитку України є його пострадянський, посттоталітарний, посткомуністичний, постсоціалістичний і постгеноцидний характер, що найважливішими кроками у соціально-економічній політиці мають бути як зменшення бідності українських громадян, так і деолігархізація, демонополізація та деколонізація України, з обґрунтуванням політики стабільного розвитку, спрямованої на подолання наслідків економічної, політичної, культурної та інтелектуальної залежності українців (як етнічних, так і політичних) від колишніх імперій. Діяльність щодо забезпечення цілісності України повинна мати комплексний, науково обґрунтований характер, українська влада мусить бути гнучкою в умовах постійних змін, точно оцінювати напрямки докладання сил і використання ресурсів, а також передбачати можливі кроки у відповідь на використанні стратегію. Саме в оптимальному балансі «жорсткої» та «м'якої» сили й полягає шлях до успіху.

Список літератури:

1. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Міждержавний збройний конфлікт на теренах України: неоколоніальний вимір. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 145 (№ 6). Ч. 2. С. 7–11.
2. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Стратегія «розумної сили» як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№8). Ч. 2. С. 7–13.
3. Бельський В.Ю., Олейник В.И. «Умная сила» как стратегия сдерживания политического ислама (на материалах Западной Европы). *Власть. Общественно-политический журнал*. 2016. Т. 24. № 5. С. 178–181.
4. Большова Н.Н. Государственная политика в области высшего образования и науки как инструмент «мягкой силы» (опыт Германии). *Вестник МГИМО-Университета*. 2014. № 2(35). С. 71–80.
5. Борох О.Н., Ломанов А.В. Скромное обаяние Китая. *Pro et Contra*. 2007. № 6. С. 41–60.
6. Костырев А.Г. «Разумная сила», общественная дипломатия и социальные сети как факторы международной политики. *Полис. Политические исследования*. 2013. № 2. С. 143–149.
7. Наумов А.О. «Мягкая сила» и «умная сила». Внешнеполитический опыт США. *Стратегия России*. 2016. Т. 146. № 2. С. 65–76.
8. Неймарк М.А. «Умная сила»: к перспективам в мировой политике (часть 2). *Научно-аналитический журнал «Обозреватель – observer»*. 2016. № 2(313). С. 67–77.
9. Русакова О.Ф., Ковалева Д.М. «Мягкая сила» и «умная власть»: концептуальный анализ. *Социум и власть*. 2013. № 3(41). С. 15–19.
10. Столетов О.В. *Стратегия «разумной силы» в политике глобального лидерства*. Москва : Издательство Московского университета, 2018.
11. Чихарев И.А. «Умная мощь» в арсенале мировой политики. *Международные процессы*. 2011. Т. 9. № 1(25). С. 93–98.
12. Юдин Н.В. Жесткий взгляд на «мягкую силу»: критический анализ монографии Дж. Ная «Будущее власти». *Вестник Московского университета. Серия 25. Международные отношения и мировая политика*. 2013. № 4. С. 134–163.
13. Carpenter Ted Galen. *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*. Cato Institute, 2008.
14. Chong Alan. Smart Power and Military Force: An Introduction. *Journal of Strategic Studies*. 2015. Vol. 38. Issue 3. Pp. 233–244.
15. Clinton Hillary. *Nomination Hearing To Be Secretary of State*. Statement before the Senate Foreign Relations Committee (Washington, DC, January 13, 2009). URL: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/01/115196.htm>
16. Cohen William S., Greenberg Maurice R., McGiffert Carola. *Smart Power in U.S.-China Relations: A Report of the CSIS Commission on China*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), March 2009.
17. Gallarotti Giulio M. Soft power: what it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*. 2011. Vol. 4. Issue 1. Pp. 25–47.
18. Medeiros Sabrina E., Pinto Danielle J.A. International Reputation and Smart Power: How Brazil is building its international insertion in XXI century. In *ISA's 56th Annual Convention*. New Orleans, Louisiana, 2015.
19. Nossel Suzanne. Smart Power. *Foreign Affairs*. 2004. Vol. 83. № 2. Pp. 131–142.
20. Nye Joseph S., Jr. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York : Basic Books, 1990.

21. Nye Joseph S., Jr. Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*. 2009. Vol. 88. № 4. Pp. 160–163.
22. Nye Joseph S., Jr. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York : PublicAffairs, 2005.
23. Nye Joseph S., Jr. *The Future of Power*. New York : PublicAffairs, 2011.
24. Podyapolskiy Sergey. «Soft power» and «smart power» of modern China. *Журнал Сибирского федерального университета. Серия : Гуманитарные науки*. 2014. Том 7. № 2. С. 347–358.
25. Resnick Evan. I Will Follow: Smart Power and the Management of Wartime Alliances. *Journal of Strategic Studies*. 2015. Vol. 38. Issue 3. Pp. 383–409.
26. Whiton Christian. *Smart Power: Between Diplomacy and War*. Dulles, United States : Potomac Books, 2013.

References:

1. Averianova, N.M., & Voropayeva, T.S. (2019). Mizhderzhavnyj zbrojnyj konflikt na terenax Ukrayiny: neokolonial`nyj vymir [Inter-state armed conflict on the territory of Ukraine: the neo-colonial dimension]. *Gileya: naukovyj visnyk*, issue 145 (№ 6), part 2, pp. 7–11. (in Ukrainian)
2. Averianova, N.M., & Voropayeva, T.S. (2019). Stratehiya «rozumnoyi syly» yak osnova dlya pryypynennya zbroynoho konfliktu v Ukrayini ta reintehratsiyi okupovanykh terytoriy [The “smart power” strategy as a basis for ending the armed conflict in Ukraine and reintegrating the occupied territories]. *Hileya: naukovyy visnyk*, issue 147 (№8), part 2, pp. 7–13. (in Ukrainian)
3. Belskii, V.Yu., & Oleinik, V.I. (2016). «Umnaya sila» kak strategiya sderzhivaniya politicheskogo islama (na materialax Zapadnoj Evropy) [“Smart power” as a strategy of containing political Islam (based on Western Europe)]. *Vlast. Obshhenatsionalnyj nauchno-politicheskij zhurnal*, t. 24, № 5, pp. 178–181. (in Russian)
4. Bolshova, N.N. (2014). Gosudarstvennaya politika v oblasti vysshego obrazovaniya i nauki kak instrument «myagkoj sily» (opyt Germanii) [State policy in the field of higher education and science as an instrument of “soft power” (German experience)]. *Vestnik MGIMO-Universiteta*, № 2(35), pp. 71–80. (in Russian)
5. Borokh, O.N., & Lomanov, A.V. (2007). Skromnoe obyanie Kitaya [China's modest charm]. *Pro et Contra*, № 6, pp. 41–60. (in Russian)
6. Kostyrev, A.G. (2013). «Razumnaya sila», obshhestvennaya diplomatiya i socialnye seti kak faktory mezhdunarodnoj politiki [“Intelligent power”, public diplomacy and social networks as factors of international politics]. *Polis. Politicheskie issledovaniya*, № 2, pp. 143–149. (in Russian)
7. Naumov, A.O. (2016). «Myagkaya sila» i «umnaya sila». Vneshnepoliticheskij opyt SShA [“Soft Power” and “Smart Power”. USA foreign policy experience]. *Strategiya Rossi*, t. 146, № 2, pp. 65–76. (in Russian)
8. Nejmark, M.A. (2016). «Umnaya sila»: k perspektivam v mirovoj politike (chast 2) [“Smart Power”: Towards Prospects in World Politics (Part 2)]. *Nauchno-analiticheskij zhurnal «Obozrevatel – observer»*, № 2(313), pp. 67–77. (in Russian)
9. Rusakova, O.F. & Kovaleva, D.M. (2013). «Myagkaya sila» i «umnaya vlast»: konceptualnyj analiz [“Soft Power” and “Smart Power”: A Conceptual Analysis]. *Socium i vlast*, № 3(41), pp. 15–19. (in Russian)
10. Stoletov, O.V. (2018). *Strategiya «razumnoj sily» v politike globalnogo liderstva* [“Smart Power” Strategy in Global Leadership Policy]. Moscow: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. (in Russian)
11. Chixarev, I.A. (2011). «Umnaya moshh» v arsenale mirovoj politiki [“Smart power” in the arsenal of world politics]. *Mezhdunarodnye processy*, t. 9, № 1(25), pp. 93–98. (in Russian)
12. Yudin, N.V. (2013). Zhestkij vzglyad na «myagkuyu silu»: kriticheskij analiz monografii Dzh. Naya «Budushhee vlasti» [A Hard Look at “Soft Power”: A Critical Analysis of J. Nye's Monograph “The Future of Power”]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 25. Mezhdunarodnye otnosheniya i mirovaya politika*, № 4, pp. 134–163. (in Russian)
13. Carpenter, Ted Galen (2008). *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*. Cato Institute.
14. Chong, Alan (2015). Smart Power and Military Force: An Introduction. *Journal of Strategic Studies*, vol. 38, issue 3, pp. 233–244.
15. Clinton, Hillary (2009). *Nomination Hearing To Be Secretary of State*. Statement before the Senate Foreign Relations Committee (Washington, DC, January 13, 2009). URL: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/01/115196.htm>
16. Cohen, William S. & Greenberg, Maurice R. & McGiffert, Carola (2009). *Smart Power in U.S.-China Relations: A Report of the CSIS Commission on China*. Center for Strategic and International Studies (CSIS).
17. Gallarotti, Giulio M. (2011). “Soft power”: what it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*, vol. 4, issue 1, pp. 25–47.
18. Medeiros, Sabrina E. & Pinto, Danielle J.A. (2015). International Reputation and Smart Power: How Brazil is building its international insertion in XXI century. In *ISA's 56th Annual Convention*. New Orleans, Louisiana.
19. Nossel, Suzanne (2004). Smart Power. *Foreign Affairs*, vol. 83, № 2, pp. 131–142.
20. Nye, Joseph S., Jr. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
21. Nye, Joseph S., Jr. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, vol. 88, № 4, pp. 160–163.
22. Nye, Joseph S., Jr. (2005). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: PublicAffairs.
23. Nye, Joseph S., Jr. (2011). *The Future of Power*. New York: PublicAffairs.
24. Podyapolskiy Sergey (2014). «Soft power» and «smart power» of modern China. *Zhurnal Sibirskogo federalnogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye nauki*, t. 7, № 2, pp. 347–358.
25. Resnick, Evan (2015). I Will Follow: Smart Power and the Management of Wartime Alliances. *Journal of Strategic Studies*, vol. 38, issue 3, pp. 383–409.
26. Whiton, Christian (2013). *Smart Power: Between Diplomacy and War*. Dulles, United States: Potomac Books.